

Fenologie 2024

Vroege terugkomst van onze zomergasten

Elk jaar kijken vogelaars in het voorjaar weer reikhalzend uit naar de terugkomst van de zomervogels die in Zuid-Europa en/of Afrika hebben overwinterd. Die eerste overvliegende Boerenzwaluw of die eerste zingende Nachtegaal maken een rondje in de duinen extra leuk. Vooral als die soort weer eerder terug is dan de afgelopen jaren. Dit vaststellen van een eerste waarneming noemen we ook wel fenologie. In het verleden werd hier jaarlijks een artikel aan gewijd in de Fitis, echter de laatste jaren heeft dit fenomeen weinig aandacht gekregen.

■ Han Buckx

Sovon constateerde al in haar nieuwsbrief van april 2024 dat de zangvogels dit jaar veel eerder terug zijn uit Afrika: "Veel soorten zangvogels die in Afrika overwinteren zijn dit jaar een stuk eerder massaal gearriveerd in

Nederland. Braamsluipers, Nachtégalen en Bonte Vliegenvangers werden minstens een week eerder dan normaal al in flinke aantallen gemeld. Dat blijkt uit gegevens van LiveAtlas, waarmee vogeltellers een actueel beeld van

Eerste **BOOMPIEPER** van 2024, Kennemerduinen, 25 maart 2024. Foto: Han Buckx

Vroegste RIETZANGER ooit in de regio! Akkers Noorderweg, 19 maart 2024. Foto: Lars Buckx

de aanwezigheid van vogels bijhouden. Deze vroege aankomst is heel opvallend en lijkt samen te vallen met sterke noordelijke windstromen over de Sahara.

Eind maart kreeg Sovon signalen dat sommige trekvogels die ver ten zuiden van Nederland overwinteren heel vroeg terugkeerden. Veel waarnemers meldten dat ze de 'vroegste ooit' hadden gehoord of gezien. Een eerste snelle analyse laat zien dat 15 vogelsoorten die in Afrika overwinteren gemiddeld zo'n 6 dagen eerder arriveerden dan in de vier jaar ervoor. De kroon spant de Braamsluiper, die gemiddeld maar liefst 10 dagen eerder aankwam. Ook de Nachtegaal, en Bonte Vliegenvanger waren gemiddeld genomen 8 dagen eerder. In moerasgebieden lieten Sprinkhaanzangers, Snorren en Rietzangers zich ongeveer een week vroeger horen. Niet iedere soort keert dit voorjaar eerder terug: Boerenzwaluwen volgen voornamelijk het gemiddelde patroon van de afgelopen vier jaar. Daarnaast zijn er ook

verschillende Afrika-gangers die nog moeten terugkeren."

Ook in onze regio Zuid-Kennemerland zijn de (meeste) zomergasten dit jaar eerder teruggekomen dan de trendlijn van de afgelopen 10 jaar. Een mooi moment om weer eens stil te staan bij de fenologie van 25 vertegenwoordigers van deze groep. Bijna allemaal broedvogels in onze regio, de één talrijker dan de ander. Uitzondering zijn de Zomertaling en Tapuit die niet jaarlijks tot broeden komen in onze regio (vooral doortrekkers), maar wel kenmerkend zijn voor de start van het voorjaar in de verschillende natuurgebieden.

Bron voor dit artikel en Tabel 1 is Waarneming.nl, alwaar een aparte fenologiepagina is te vinden: <https://kenemer.waarneming.nl/fenologie.php?jaar=2024>. De beheerders van deze site hebben, sinds enkele jaren, gekozen voor het principe dat een eerste

Tabel 1: Fenologie regio Zuid-Kennemerland, eerste bevestigde of aannemelijke (cursief) waarneming per jaar

Soort	Datumrecord Regio ZKL	2014	2015	2016	2017	2018
1) Zomertaling	22-feb-1980	20-mrt.	12-mrt.	16-mrt.	10-mrt.	11-mrt.
2) Gierzwaluw	3-apr-2004	19-apr.	16-apr.	18-apr.	17-apr.	20-apr.
3) Koekoek	5-apr-1995	10-apr.	11-apr.	9-apr.	14-apr.	8-apr.
4) Kleine Plevier	11-mrt-15/17/18/20/22	22-mrt.	11-mrt.	12-mrt.	11-mrt.	11-mrt.
5) Boomvalk	28-mrt-2007	17-apr.	18-apr.	27-apr.	21-apr.	19-apr.
6) Oeverzwaluw	12-mrt-2011	29-mrt.	9-apr.	31-mrt.	28-mrt.	6-apr.
7) Boerenzwaluw	10-mrt-2003	31-mrt.	29-mrt.	24-mrt.	28-mrt.	3-apr.
8) Huiszwaluw	24-mrt-2001	2-apr.	11-apr.	6-apr.	8-apr.	6-apr.
9) Fluits	14-apr-2006	20-apr.	25-apr.	30-apr.	26-apr.	18-apr.
10) Fitis	19-mrt-2011	24-mrt.	22-mrt.	30-mrt.	28-mrt.	31-mrt.
11) Rietzanger	19-mrt-2024	29-mrt.	6-apr.	4-apr.	1-apr.	6-apr.
12) Kleine Karekiet	8-apr-2024	11-apr.	17-apr.	16-apr.	17-apr.	18-apr.
13) Bosrietzanger	4-mei-2016	10-mei	7-mei	4-mei	13-mei	5-mei
14) Spotvogel	2-mei-2012	5-mei	5-mei	4-mei	11-mei	12-mei
15) Sprinkhaanzanger	29-mrt-1989/2005	2-apr.	10-apr.	5-apr.	1-apr.	31-mrt.
16) Tuinfluiter	17-apr-18/20/22/24	20-apr.	20-apr.	21-apr.	19-apr.	17-apr.
17) Braamsluiper	31-mrt-2014	31-mrt.	12-apr.	8-apr.	5-apr.	11-apr.
18) Grasmus	5-apr-2024	12-apr.	12-apr.	10-apr.	9-apr.	7-apr.
19) Grauwe Vliegenvanger	23-apr-2020	5-mei	4-mei	4-mei	1-mei	2-mei
20) Nachtegaal	4-apr-2016/2019	5-apr.	10-apr.	4-apr.	8-apr.	6-apr.
21) Blauwborst	7-mrt-1998	22-mrt.	22-mrt.	27-mrt.	11-mrt.	22-mrt.
22) Gekraagde Roodstaart	26-mrt-2023	1-apr.	6-apr.	31-mrt.	30-mrt.	6-apr.
23) Tapuit	15-mrt-1990/2022	20-mrt.	19-mrt.	30-mrt.	24-mrt.	22-mrt.
24) Gele Kwikstaart	18-mrt-2023	29-mrt.	4-apr.	2-apr.	27-mrt.	1-apr.
25) Boompieper	25-mrt-04/17/24	30-mrt.	6-apr.	1-apr.	25-mrt.	30-mrt.

ZOMERTALING was dit jaar ook vroeg met een eerste waarneming op 1 maart 2024. Foto: Lars Buckx

2019	2020	2021	2022	2023	Mediaan 2014-2023	2024	Afwijking (in dagen)
26-feb.	14-mrt.	2-mrt.	1-mrt.	17-mrt.	11-mrt.	1-mrt.	-10
19-apr.	17-apr.	20-apr.	15-apr.	10-apr.	17-apr.	14-apr.	-3
7-apr.	11-apr.	15-apr.	17-apr.	14-apr.	11-apr.	8-apr.	-3
19-mrt.	11-mrt.	14-mrt.	11-mrt.	14-mrt.	11-mrt.	14-mrt.	+3
22-apr.	16-apr.	15-apr.	22-apr.	23-apr.	20-apr.	18-apr.	-2
29-mrt.	15-mrt.	29-mrt.	18-mrt.	26-mrt.	29-mrt.	20-mrt.	-9
24-mrt.	26-mrt.	27-mrt.	29-mrt.	21-mrt.	27-mrt.	14-mrt.	-12
31-mrt.	5-apr.	3-apr.	10-apr.	4-apr.	5-apr.	26-mrt.	-10
21-apr.	22-apr.	25-apr.	26-apr.	22-apr.	23-apr.	1-mei	+8
22-mrt.	23-mrt.	29-mrt.	23-mrt.	24-mrt.	24-mrt.	23-mrt.	-1
3-apr.	1-apr.	30-mrt.	26-mrt.	29-mrt.	1-apr.	19-mrt.	-13
22-apr.	9-apr.	18-apr.	14-apr.	18-apr.	17-apr.	8-apr.	-9
6-mei	8-mei	9-mei	7-mei	10-mei	7-mei	7-mei	0
7-mei	3-mei	11-mei	10-mei	3-mei	6-mei	11-mei	+5
5-apr.	4-apr.	9-apr.	5-apr.	1-apr.	4-apr.	5-apr.	+1
18-apr.	17-apr.	19-apr.	17-apr.	23-apr.	19-apr.	17-apr.	-2
4-apr.	7-apr.	17-apr.	12-apr.	14-apr.	9-apr.	6-apr.	-3
11-apr.	6-apr.	9-apr.	12-apr.	8-apr.	9-apr.	5-apr.	-4
6-mei	23-apr.	1-mei	30-apr.	2-mei	2-mei	5-mei	+3
4-apr.	6-apr.	9-apr.	12-apr.	5-apr.	6-apr.	5-apr.	-1
21-mrt.	14-mrt.	21-mrt.	15-mrt.	15-mrt.	21-mrt.	14-mrt.	-7
2-apr.	6-apr.	29-mrt.	27-mrt.	26-mrt.	31-mrt.	31-mrt.	0
21-mrt.	16-mrt.	29-mrt.	15-mrt.	17-mrt.	20-mrt.	25-mrt.	+5
28-mrt.	4-apr.	30-mrt.	1-apr.	18-mrt.	31-mrt.	27-mrt.	-4
2-apr.	4-apr.	31-mrt.	30-mrt.	28-mrt.	30-mrt.	25-mrt.	-5

waarneming altijd voorzien moet zijn van bewijs, namelijk een geluidsopname en/of foto. Voorheen werd dit principe niet gehanteerd en waren er toch wel de nodige dubieuze waarnemingen van wel erg vroeg teruggekeerde zomergasten.

In de afgelopen 10 jaar is het toevoegen van een bewijsplaatje of opname bij een eerste lling dan ook sterk verbeterd. Echter doet dit wel afbreuk aan de vele betrouwbare waarnemingen van vogelaars die niet altijd aandacht hebben besteed aan het maken van een foto of geluidsopname. Vandaar dat ik voor dit artikel en Tabel 1 het archief van Waarneming.nl heb uitgeplozen en eerste betrouwbare waarnemingen heb opgenomen, ondanks het ontbreken van bewijs. Veelal betroffen dit meerdere waarnemingen van deze soort op dezelfde dag of een waarneming die een dag of enkele dagen

later alsnog op die locatie werd bevestigd (middels bewijs). Deze data staan allemaal cursief in de tabel.

Gebaseerd op deze data is per soort de recorddatum (vroegste aankomst; dik gedrukt) en mediaandatum (middelste datum) te bepalen over de afgelopen 10 jaar (2014 - 2023, zie Tabel 1). Daarna volgt de kolom met de eerste waarneming van dit jaar en de afwijking in dagen ten opzichte van deze mediaandatum (in rood eerder, in zwart gelijk of later). Een snelle blik levert al snel de conclusie op dat het voorjaar voor de meeste soorten vroeg is begonnen in 2024! Uitschieters zijn de Zomertaling, Boeren- en Huiszwaluw en de Rietzanger!

Deze vervroeging van de aankomstdatums zien we landelijk en wordt al jaren opgemerkt. Vooral klimaatverandering lijkt hier

De eerste SPOTVOGEL van 2024, Park Zwaanshoek, 11 mei 2024. Foto: Marja Oskam

van invloed. Strengere winters hebben we al lang niet meer gezien en elk voorjaar sneuvelen weer de nodige temperatuurrecords. Hierdoor komen bloemen eerder tot bloei en verschijnen insecten vaak ook eerder. Alle broedvogels moeten zich aanpassen en sneller vertrekken uit hun winterkwartier om hier op tijd te gaan nestelen. Bekend voorbeeld is de Bonte Vliegenvanger. Onderzoek aan deze specifieke vogel (zie bijvoorbeeld: <https://www.slideshare.net/slideshow/aanpassingen-broedgedrag-als-reactie-op-klimaatverandering-christiaan-both/200763341>) heeft ons geleerd dat deze trekvogel in de afgelopen 30 jaar gemiddeld ruim twee weken eerder in Nederland aankomt en dus ook eerder gaat broeden. Dit omdat de rupsenpiek, het belangrijkste voedsel dat aan de jongen wordt gevoerd, is verschoven

van begin juni naar half mei. De vraag is wel of onze zomergasten in staat zijn om zich voldoende aan te blijven passen aan deze vervroeging van het lenteseizoen.

Overigens is een eersteling niet altijd de opmaak van de aankomst van vele soortgenoten de dagen erna. Soms zit er best wel een aantal dagen tussen een eerste waarneming en de aankomst van de hoofdmacht. Dit jaar was bijvoorbeeld een Rietzanger al aan het zingen op 19 maart aan de Noorderweg. De vroegste waarneming ooit in onze regio! De volgende dagen kon de vogel niet meer aangetroffen worden, dus waarschijnlijk een doortrekker. Op 23 en 27 maart werden pas de volgende twee Rietzangers waargenomen in onze regio en vanaf 29 maart op meer plekken.